

Prof. dr. Hakif BAJRAMI
(Prishtinë)

PSE DHE SI U VRA ISA BOLETINI NË PODGORICË MË 23
JANAR 1916

Përfaqësuesi serb në Durrës, Panta Gavrilloviq, alarmoi qeverinë e Nikolla Pashiqit se Esat Pasha është në rrezik nga sulmi i dibranëve patriotë. Ndërsa, Prenk B. Doda do të ndryshojë qëndrim dhe do të pozicionohet në luftë kundër Serbisë, sepse ushtria serbe e kishte djegur një lokalitet në Mirditë. Por, ofensiva serbe kundër fshatrave shqiptare e kishte zemëruar komandantin rus Nikollaj Nikollajeviq. Kështu hyrja e ushtrisë serbe si okupatore në tokat e Shqipërisë bregdetare e pranuar në Londër më 1913 do t'i afroi në qëndrime austriakët dhe italianët që në momente të caktuara kishin qëndrime të njëjta kur ishin në pyetje shqiptarët. Kështu më 24 prill 1915 me kërkesë të E. Pashës forcat serbe okupuan Elbasanin dhe u drejtuan kah Tirana. Kështu ekspedita serbe prej 35 000-40 000 ushtarëve të armatosur shumë mirë, bëri plojë mbi fshatrat shqiptare.

Duke e vërejtur këtë zgjerim të ushtrisë serbe në tokat shqiptare pranë Antantës do të reagojë Athina dhe Roma zyrtare¹.

Gjatë muajit maj-qershor 1915 do të “harrohet” çështja e hapjes së Frontit të Dytë kundër Serbisë okupatore. Por, çuditërisht Hasan Prishtina dhe Isa Boletini do të maskohen në Lumë për një kohë në familjet patriotike lumjane, me ndërrime, herë në një lagje e herë në tjetrën, pa asnjë frikë se do të tradhtohen në besë. Pas një jave në fillim të qershorit Isa Boletini do të strehohet në Bytyç e pastaj largohet për në Shkodër. Në këtë kohë Isa Boletini qëndroi një kohë në Mirditë dhe Mat te Ahmet Zogu dhe Alush Lehja përkrahës i E. Pashës. Në këto rrethana Isa Boletini për t’i ikur duarve të serbëve që e kishin okupuar Lezhën dhe rrethuar Mirditën, nuk i mbeti rrugë tjetër përpos të kërkojë ndihmën e Kral Nikollës të cilin e njihte qysh nga viti 1911.

Meqë ushtria malazeze e okupoi Shkodrën, Isa Boletini kërkoi azil politik në përfaqësinë franceze. Francezët pastaj e dorëzuan në shtabin e Ushtrisë malazeze “për siguri të lartë”². Në kushte të një kapitullimi total nga ana e ushtrisë së Serbisë, agjentet e saj do të arrijnë që t’i konfrontojnë deri në luftë vëllavrasëse forcat e Esat Pashës me ato të Prenk B. Dodës. Për fat ky konflikt nuk zgjati, sepse shumë shpejt kapitulloi Serbia (15 nëntor 1915) dhe Mali i Zi (në janar 1916). Duke vërejtur kapitullimin, Hasan Prishtina dhe Bajram Curri do të përpiqen me forca solide t’i sulmojnë brigadat e Ushtrisë serbe në tërheqje nga pusitë dhe vendet strategjike sepse nuk kishin as municion e as numër të mjaftuar ushtarësh³.

¹DASIP B. “A. Odsek” za 1915. F. VII - Raport nga Durrësi, maj 1915.

² B. Hrabak, *Albanski upadi i pobune na Kosovu i Makedoniji od kraja 1912 do kraja 1915*, Vranje, 1986, f. 178.

³ A. Odsek, *Biografija Ise Boletinca*.

Kah mesi i tetorit 1915 Vilhelm Vidi si ushtar gjerman qëndroi një kohë në Vilajetin e Kosovës me qëllim që t'i organizojë me armë 150 000 kreshnikë shqiptarë. Vidi kishte llogaritur se para kësaj force së bashku me ushtrinë gjermane dhe bullgare, Serbia do të pësonte humbje duke llogaritur në atë se shqiptarët donin një Shqipëri që ishte e vizatar në Institutin e Berlinit me 1876 e që kufijtë veriorë shtriheshin deri në Nish. Në fund të nëntorit 1915 edhe Mirdita do të rreshtohet andej kah e ftonin për një kohë të gjatë oficerët e Vjenës. Më 16 tetor 1915 ushtritë e Bullgarisë e kishin okupuar Vrajën. Kështu, Esat Pasha arriti t'i bindë mirditasit mos ta sulmojnë ushtrinë e Serbisë. Jo vetëm kaq, më 17 tetor 1915 Ahmet bej Zogolli shkoi në Nish për të garantuar se nuk do t'i sulmojë ushtarët serbë në tërheqje kah deti Adriatik (kah Durrësi). Në këto rrethana edhe Esat Pasha urdhëroi forcat e veta që të sillen me korrektësi ndaj matjanëve të shitur te Pashiqi në Nish më 17 tetor 1915, përmes Ahmet Zogollit⁴.

Shqiptarët pas tërheqjes së ushtrisë serbe u ngriten fuqishëm kundër elementeve serbe që kishin bërë mizori për tri vite me radhë. Në Kosovë u ftuan Hasan Prishtina, Bajram Curri dhe Isa Boletini. Por, duke e vërejtur se shqiptarët do të riorganizohen, forcat malazeze dhe serbe organizuan sulm ndaj Isa Boletinit në Shtabin e Malit Zi dhe e likuiduan. Për këtë likuidim nuk do të dinë për dy muaj Hasan Prishtina dhe Bajram Curri. Pas tërheqjes së forcave serbe nga të gjitha qytetet e Vilajetit të Kosovës për të kaluar nëpër Malësinë e Madhe drejt detit, shqiptarët menduan se ka ardhur momenti historik për ta dëbuar Serbinë përgjithmonë nga trojet shqiptare. Një orientim i tillë zgjati gjatë tetorit-dhjetorit 1915,

⁴ B. Hrabak, v. cit. f. 183; *DASIP*. B. "A. Odsek" F IX 1915; D. Vasiq, *Dva meseca u Jugoslovenskom Sibiru*, 1916.

atëherë kur edhe Mbreti Petri dhe qeveria nga Merdari u orientuan për Prizren drejt Durrësit. Sulme ndaj reparteve të fundit serbe në tërheqje kanë ngjarë në vijat strategjike: Tullar-Prishtinë; Perpellac-Merdar-Prishtinë-Prizren.

Sulmi më i fuqishëm ndodhi në vijën strategjike Mitrovicë-Istog-Pejë-Deçan-Gjakovë-Prizren-Kukës. Sidomos kreshnikët e Junikut do t'i dëshmojnë aftësitë e tyre më 20 nëntor 1915 kur austriakët do t'i afrohen vijës strategjike Pazari i Ri-Ribar. Sulmet më të rëndësishme u ndërmorën nga pusitë dhe çetat e vogla, por efektive. Çka është me rëndësi, kreshnikët shqiptarë asnjë njeri me origjinë sllave nuk e kanë privuar nga jeta, e që nuk kishte armë në dorë, ose që nuk është ekspozuar në krime ndaj civilëve shqiptarë, si e kishin zakon oficerët dhe ushtarët serbo-malazezë.

Në këto rrethana do të ngriten shqiptarët e Istogut, Runikut dhe Pejës deri në Rozhajë. Vala kryengritës do të përhapet nga kreshnikët e Gjakovës, Hasit dhe Priernit më 27 nëntor 1915. Kështu një divizion i Moravës i thirrjes së dytë do të paaftësohet në tërësi. Nikolla Pashiqi pas një viti do t'i drejtohet Esat Pashës dhe Ahmet Zogollit se shqiptarët në tërheqje, në çdo pëllëmbë të tokave shqiptare na kanë sulmuar pa paralajmërim. Në lidhje me këtë situatë, dokumentet e kohës vërtetojnë se më 3 dhjetor 1915 kryengritja shqiptare ishte në kulm sidomos në trevat e Deçanit, Pejës dhe Plavës. Atëbotë llogaritej se 1 800 kryengritës të armatosur me sëpata dhe kmesa ishin dalë në front, sepse u mungonte armatimi. Isa Boletini në këtë kohë ishte azilant në Podgoricë, sepse francezët e dëshironin një fat të tillë për heroin shqiptar. Isa Boletini do të vritet më 23 janar 1916 në prag të Shtabit Madhor të Ushtrisë malazeze me urdhër të Kral Nikollës, Kral Petrit dhe agjentëve francezë e rusë. Nuk kanë munguar edhe punëtorët e Esat Pashës dhe Ahmet Zogollit sipas adjutantit të Nikollë Pashiqit. Të përfundojmë se askush nuk

mund t'i kuptonte sjelljet e Esat Pashës, Ahmet Zogut, Prenk B. Dodës.

Këta, sot ishin me një qëndrim, nesër e ndryshonin, sot ishin me një "gospodar", të nesërmen ishin me një "senijor" ose "hazretleri". Po kjo politikë është dukuri normale kur të merret shembulli i Italisë, e cila e filloi luftën në Bllokun me Gjermaninë dhe Austro-Hungarinë dhe për interesa, më 26 prill 1915 në Londër u kthye kundër aleatëve të deridjeshëm. Me këtë nuk dua ta arsyetoj tradhtinë, por dua të them që kujdesi ndaj tradhtarëve duhet të llogaritet në çdo çast të historisë⁵. Në prag të mbarimit të vitit 1915 në Peterburg, Beograd dhe Cetinë kishte filluar të qarkullojë një karikaturë ku Isa Boletini shihet duke e prerë me sharrë një pashë të Stambollit, i cili nuk kishte lejuar që Shqipëria të shpallet e pavarur.

Në karikaturën vijuese, Isa Boletini shihet duke u përgatitur për ta prerë me sharrë N. Iganitivein, sepse i kishte shfarsosë 714 fshatra shqiptare të Sanxhakut të Nishit më 1877-78, në saje të tradhtisë së Jilldyzit të Stambollit. Isa Boletini shihet duke u përgatitë që ta presë me sharrë Knjaz Nikollen e Malit të Zi se i kishte okupuar viset më të mira shqiptare: Tivarin, Ulqinin, Plavën, Gucinë, Istogun, Pejën, Deçanin dhe gjysmën e Gjakovës, nga viti 1881 e deri më 1912. Isa Boletini shihet në karikaturë duke e prerë me sharrë Vlladan Gjorgjeviqin, se po përhapte shpifje nëpër Evropë se "shqiptarët kanë bisht". Prandaj, Isa Boletini kërcënohet se "Vlladanit Shumadisë do t'ia ngjes bishtin në lule të ballit me koburen që e mbaj në brez qe 30 vjet". Isa Boletini shihet duke e prerë me sharrë Nikolla Pashiqin se kishte bërë krime mbi muhaxhirët shqiptarë, se i kishte okupuar dy vilajetet më të mira të trojeve shqiptare: atë të Kosovës dhe Manastirit. Isa Boletini shihet duke e kërcënuar me dy koburet e tij çdo individ që ishte konsideruar

⁵AVIIB. P. 4. F. 12.

armik i Shqipërisë. Në këtë propagandë qëndron prapavija e vrasjes së Isa Boletinit në Podgoricë, gjithnjë në shenjë hakmarrjeje ndaj parisë politike shqiptare, më 23 janar 1916.

Isa Boletini, propagandohej në fund të vitit 1915 në shtypin e disa shteteve të Ballkanit dhe nëpër zyrat e disa fuqive evropiane kinse kishte deklaruar se: “Nuk kam sharrë tani për tani: për sulltanin e Stambollit për Kral Petrin e Shumadisë, për Kral Nikollën e Cerna Gorës, sepse janë kah shkojnë në varr”⁶. Beogradi nuk do t’ia falë Isa Boletinit që e shoqëroi Ismail Qemalin nëpër Evropë (me veshjen karakteristike kombëtare), me çka tregonte se është përfaqësues i Vilajetit të Kosovës, të cilin Serbia e kishte okupuar. Madje hapur Isa Boletini theksoi në Romë, Vjenë, Paris dhe Londër, se Kosova është dhe do të mbetet pjesë e Shqipërisë. Beogradi dhe Cetina nuk do ta falin kurrë Isa Boletinin sepse qëndroi me kreshnikët e tij të Kosovës deri në çastet e fundit me mbretin Vid, edhe atëherë kur të gjithë përfaqësuesit e Evropës ishin larguar nga Durrësi. Beogradi, Cetina dhe Peterburgu nuk do ta falin Isa Boletinin pse nuk doli në përkrahje të tradhtarit Esad Pasha, i cili pretendonte të kthehet në krye të fronit shqiptar më 1915⁷.

Disa supozime për arsyet e vrasjes së Isa Boletinit do të rreshtohen si në vijim:

1. Isa Boletini duhej të likuidohej sepse gjatë viteve 1881-1892 i ka ndihmuar mbi 200 000 muhaxhirë të Sanxhakut të Nishit, të Sanxhaut të Pirotit me ushqim, veshmbathje dhe ndërtim e shtëpish;

2. Isa Boletini duhej të vritej sepse më 28 qershor 1889 në Mitrovicë vritet një serb i moshës 25-vjeçare nga muhaxhirët e

⁶*Arkivi i Jugosllavisë*, Personalitet politike të shqiptarëve në formë leksikoni (1910-1929).

⁷*Po aty*; Biografia e East Pashës: “Svi albanci ne misli kao Esat Pasha 1919”.

armiqësuar në Serbinë. Dhe valiu i Kosovës pas vizitës në Mitrovicë në fund deklaroi se: “Ju serbët jeni në besë të Isa Boletinit”, duke e njohur autoritetin e Isa Boletinit në radhët e muhaxhirëve dhe shqiptarëve në përgjithësi.

3. Isa Boletini duhej të vritet sepse më 26 qershor 1890 në Prishtinë vritet konsulli serb nga një muhaxhir me urdhër të Isa Boletinit. E vërteta është se konsulli serb vritet pas një fyerje që ia bën shqiptarit nga dera e konsullatës.

4. Isa Boletini duhet të vritej sepse më 1897 në fshatin Strelle së bashku me Haxhi Zekën, e ftojnë parinë shqiptare që të rreshtohen politikisht kah Anglia. Ky rreshtim politik e solli parinë politike shqiptare deri te “Besa-Besa” e Pejës më 1899, ku Isa Boletini ishte një nga krerët kryesor.

5. Isa Boletini u dënua me vdekje sepse më 1899 në “emër të tij janë vrarë 132 serbë” nëpër tërë Vilajetin e Kosovës. Për këtë akuzë shqiptarët akuzohen në Gjykatën e Drejtësisë në Hagë. Qeveria osmane e themelon një komision ku janë: ministri i Punëve të Brendshme nga Porta, valiu i Kosovës dhe dy popët serbë me përfaqësuesin e lokalitetit përkatës. Komisioni pas hulumtimit detal dymujor nëpër lokalitete, vjen në përfundim se e tërë akuza është e fabrikuar.

6. Isa Boletini dënohej me vdekje sepse më 1903 organizon vrasjen e konsullit rus në Mitrovicë (Shqerbinit);

7. Isa Boletini akuzohej për vdekje sepse më 1908 u angazhua me financat e tij të shumta që të mbahet Kuvendi i Ferizajt dhe Kongresi i Manastirit, me moton se “Tash e tutje duhet të punojmë për Shqipni, duke e realizuar profecinë e ambasadorit Goshen” më 1880 në Stamboll kur thotë se: “Duhet të themelohet një Shqipëri nga Selaniku e deri në Jeni Pazar”. Të shënojmë këtu se Isa Boletini me

shitjen e gurëve të mullirit kishte të ardhura vjetore në mbi 4 000 pesëlirshe ari;

8. Isa Boletini dënohej me vdekje sepse më 26 dhjetor 1909 në Kullën historike të Hys Popovës vendosë sipas kërkesës së Isamil Qemalit dhe Hasan Prishtinës se në Vilajet duhet të fillojë kryengritja: “Kur bjen dushku prej rremit”, në stilin e Revolucionit Borgjez Francez (14 korriku 1789). Siç dihet Kryengritja filloi në Kulinë në prill 1910 atëherë kur dushku i malit fillon të bjerë;

9. Isa Boletini duhet të vritet sepse në gusht 1912 në Shkupin e çliruar ishte kundër Delegacionit të Fuqive Evropiane (rusi dhe austriaku) të cilët e stopuan marshimin e shqiptarëve kah Manastiri, me kërcënim: “çfarëdo rezultati të ketë lufta e juaj, ndryshim të kufijve të Perandorisë Osmane nuk ka”;

10. Isa Boletini duhet të vritet sipas Beogradit, Peterburgut, Podgoricës dhe Parisit sepse më 18 tetor 1912 nga forcat e tij u likuidua një brigadë e Serbisë dhe 6 oficerë të lartë të fuqive evropiane si instruktorë në Merdar të Llapit. Ai vend nga serbët edhe sot quhet Prevar, kinse shqiptarët kanë tradhtuar dhe se kinse paskan luftuar për ta mbrojtur padishahun.

11. Isa Boletini duhej të likuidohej sepse është përkrahës dhe krah më i fortë me kreshnikët e tij për Ismail Qemalin me rastin e shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë në Vlorë, më 28 nëntor 1912;

12. Isa Boletinit nga serbët nuk i falej për kërcënimet që i bënë përfaqësuesit diplomatik serb Ballugjiçit në Milano në prill 1913 në prani të Ismail Qemalit, Luigj Gurakuqit dhe Gjon Marka Gjoni se: “Derisa të jam gjallë nuk do të pajtohem me okupimin e çdo pllambë të tokave shqiptare”;

13. Isa Boletini nuk i falet që me veshjen e tij, me deklaratimet e tij ka bërë që të kuptohet kudo nëpër Evropë se deri ku shtrihen trojet e Shqipërisë, duke thënë se: “Nuk kam ardhë ta kërkojë

Mitrovicën, për çdo pllambë të tokave shqiptare të okupuara nga fqinjët”;

14. Isa Boletini duhet të ndëshkohet me vdekje sepse i ndikuar nga Hasan Prishtina, së bashku me Bajram Currin dhe Elez Isufin veprojnë publikisht me ndihmën e austriakëve që ta themelojnë Frontin e Dytë kundër Serbisë më 1915 në sektorin: Dibër-Tetovë-Shkup-Prizren-Pejë-Rozhajë.

15. Isa Boletini duhet të likuidohet sipas politikës pansllaviste, sepse në mënyrë sistematike është skalitë nëpër gazeta në formë dhe pamje karikature: duke i prerë me sharrë të gjithë ata pashallarë që e pengojnë themelimin e Shqipërisë autonome; duke e prerë me sharrë princin serb Millan Obrenoviq që i spastroi viset e Sanxhakut të Nishit nga shqiptarët; duke e prerë me sharrë Princin Nikollë Petroviq, sepse ia kishte aneksuar viset më të bukura bregdetare: Tivarin dhe Ulqinin; duke e prerë me sharrë Nikolla Pashiqin sepse e okupoj pjesën më të madhe të trojeve shqiptare, tërë Vilajetin e Kosovës dhe një pjesë të Vilajetit të Manastirit; duke e prerë me sharrë Valladan Gjorgjeviçin që bënte propagandë nëpër Evropë se: “Shqiptarët kanë bisht”. Isa vizatohet duke u kërcënuar: “Me këtë kobure do ta ia vejë në ballë një vrimë Vlladanit dhe aty do t’ ia nguli bishtin e tij të derrit”.

Prof. dr. Hakif BAJRAMI

SUMMARY

THE CIRCUMSTANCES SURROUNDING THE ASSASSINATION OF ISA BOLETINI

Isa Boletini was assassinated in Podgoricë while seeking asylum like Ymer Prizreni in 1886 at the French Consulate. The French authorities surrendered him to the Montenegrin authorities and they murdered him the exact same day when the Viennese authorities entered Mitrovicë and freed a group of Albanian politicians from the Montenegrin prisons, on the 23rd of January 1916. Isa Boletini was surrendered to the Montenegrin authorities on 10th of January 1916. He was sent to the Montenegrin Main Headquarters where a guard was appointed to him. According to available sources, Nicolas Djilas shot Isa Boletini with five bullets, which attack left him lifeless.